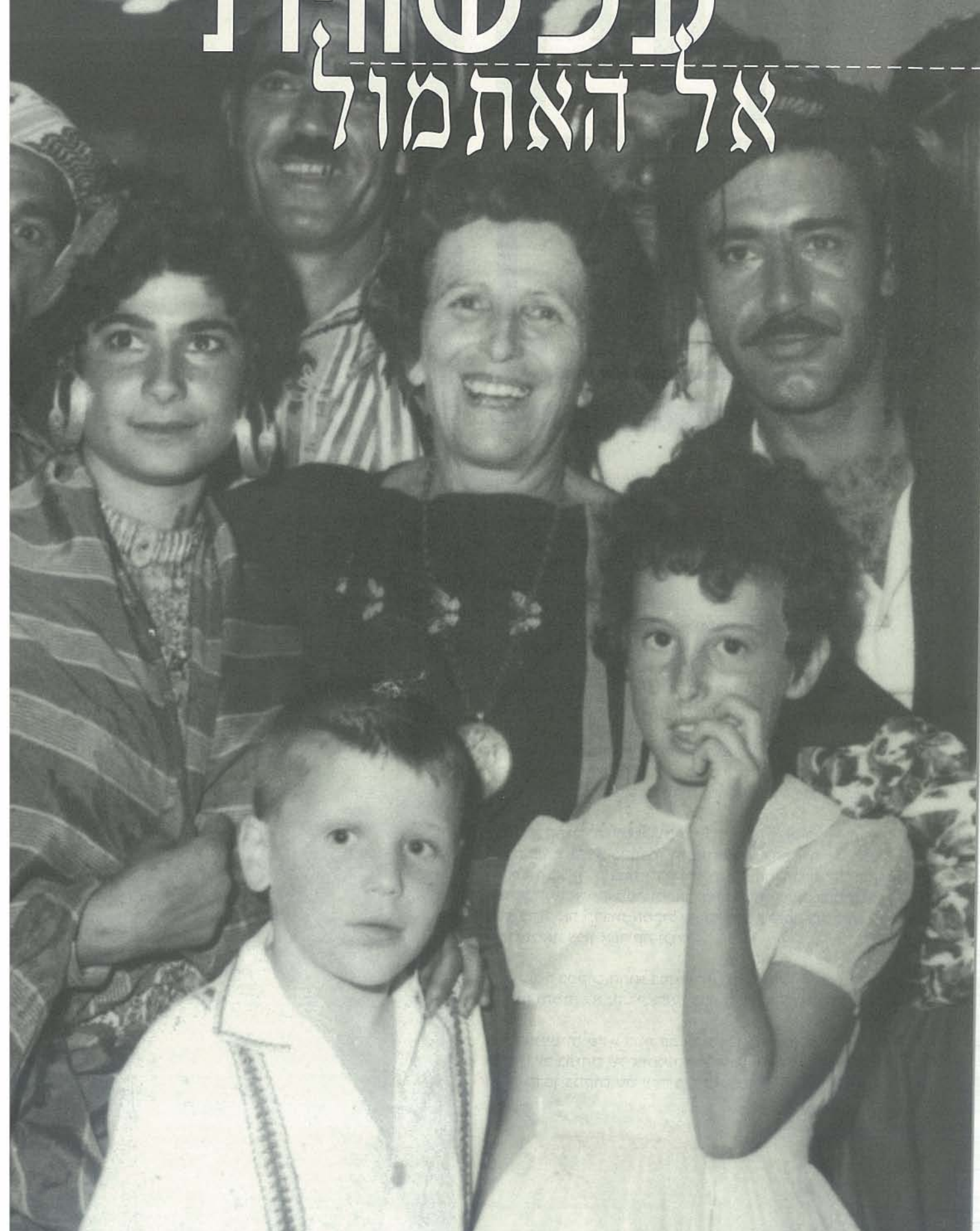

הצצה מאת אילנה גורן עכשוויות אל האתמול

השנה מלאו מאה שנים מאז הקונגרס הציוני הראשון, והשנה, לפני מאה שנים, נולדה גורית קדמן, נולדה עם הציונות. השאלה המתבקשת היא: מה משותף לאידיאולוגיה והאידיאלים של התנועה הציונית, לתנועת ריקודי העם הישראלים, שבין מחולליה תופסת גורית מקום מרכזי? כמו הציונות, כן התרבות העממית הישראלית נדרשה ליצירת דפוסים, הנותנים ביטוי לקווי חיים, הנושאים בחובם תהליכי חידוש והתחדשות, בצד שימור וטיפוח מסורות קיימות.

ב-9 באפריל 1997 התקיים אירוע לא שגרתי בתל אביב תחת הכותרת ההולמת - "חולמים ומחוללים". תיאור התוכנית יבהיר את סיבת פיצולה לשני מקומות שונים אך סמוכים, תיאטרון בית ליסין ואולם בבית המלין.

האירוע בא לציין שני תאריכים חשובים בתולדות התרבות העממית בישראל בכלל, ובחייה של גורית קדמן, שנולדה במרץ 1897, ונפטרה במרץ 1987, בפרט. חייה מתפרשים אפוא לאורך מאורעות ותהליכים מכריעים בתולדות עם ישראל, ארץ ישראל ומדינת ישראל.

הנה, על קצה המזלג, פרקים מתולדות חייה של גורית: גרטרוד לבנשטיין (לימים גורית קדמן) נולדה בעיר לייפציג בסכסוניה אשר בגרמניה, למשפחה יהודית מתבוללת למדי, הנמנית על המעמד הבינוני הגבוה.

כבר משחר ילדותה נתגלתה בה מרדנות במוסכמות, חיפוש דרכים בלתי שגרתיים, עצמאות מחשבתית, יזמות ופעלתנות מופלגות. כל אלו הפגישו אותה בצעירותה עם חוגים שוחרי פולקלור, שפניהם אל הטבע, עד כדי נגיעה בנוזים, כביטוי קיצוני ל"סיגידה" לטבעיות. מהפכנותה של גורית באה לידי מימוש, משנקרה לדרכה גבר מרשים בחיצוניותו, ברעיונות ובאידיאלים שבהם דבק מיד לאחר מלחמת העולם הראשונה: הציונות, החלוציות והסוציאליזם. רעיונות אלה התאימו לרוחה המרדנית של גרט, היא דבקה בהם כמו גם בגבר, שבהשפעתו הצטרפה לתנועת הנמר הציונית "תכלת לבן", ולתנועת החלוץ. יחד עם גרעין חלוצי עלו לארץ והתיישבו בקבוצת חפציבה, תחילה ליד חדרה, ולאחר מכן בעמק יזרעאל, בשנת 1920.

סיפור פיקנטי, שהתרחש בנחל חדרה בשנת 1920, ממחיש את תעוזתה ואהבתה של גורית לטבע. ומעשה שהיה כך היה: גורית, שאהבה מים ועירום, יצאה בגפה לטבול במימי הנחל, השאירה את כל כסותה על גדותיו וזינקה למים במלוא מערומיה. עוד היא משכשכת בהנאה מרובה במים, ארבו הבחורים לנועת, חמקו אל ערימת בגדיה, "גנבו" אותם והסתלקו. בצאתה מהמים נוכחה כי בגדיה נעלמו, ובלי היסוס צעדה ללא כסותה בחזרה לקיבוץ, לעיניהם ההלומות של הבחורים. יצר הנקם פיעם בה, וכאשר יצאו הבחורים לטבול בנחל בעירום, גמלה להם לצון תחת לצון, נטלה את בגדיהם והסתלקה. לעומתה, הם היו נבוכים, ואובדי עצות נאלצו לעשות דרכם למשק.

בשנת 1970 חגג קיבוץ חפציבה את יובל ה-50. במסכת שכתב וביים יובב כץ (אשר על תכנית הרדיו הלילית "שנינו יחד וכל אחד לחוד") לכבוד היובל, הוא שילב מקמה בשם "יש לה ציפורים בראש", המבוססת על הסיפור הנ"ל על אודות גורית.

לאחר שהות קצרה בעבר, הבה נחזור להווה ולאירוע שבו פתחנו. החלק הראשון כלל רב שיח שנושאו "חזון ומציאות בתרבות העממית בישראל", בהנחיתו של הדי"ר דן רונן, מנהל האגף לתרבות ולאומנות במשרד החינוך והתרבות, המושרש בתנועת ריקודי העם משחר ילדותו. משתתפי הדיון ייצגו תחומים שונים הקשורים קשר הדוק למחול העממי.

בתחום המחול והאתנו-מוזיקולוגיה עסקה נעמי בהט-רצון, ראש המסלול למורים למחול ולתנועה במכללת סמינר הקבוצים. היא דנה, בין היתר, בשינויים (לאו דווקא רצויים), שחלו במרוצת

השנים בריקודי העם הישראלים, שלגביהם התחזקו אצלה הספקות, אם אכן בריקודי עם עסקין.

בתחום הפולקלור בנושא למחקר מדעי עסק הפרופ' דב נוי, חוקר ותיק של הספרות העממית ובפרט היהודית, ומקימה של החטיבה לפולקלור באוניברסיטה העברית, שבראשה עמד במשך שנים רבות. די"ר אבנר בהט, שהיה אמור להתייחס לתחום המוזיקה העממית וזיקתה לריקוד העממי, חלה ונבצר ממנו להשתתף. במקומו נחלץ למשימה מיוזענו גיל אלדמע, מלחין, מעבד ועורך תכניות מוזיקליות ברדיו. ריקודים רבים ויפים נוצרו בהשראת שיריו.

הסופר הנודע חיים גורי, שהיה תלמיד של גורית בבית החינוך לילדי העובדים, לקה בוירוס ולא הגיע לדיון. רות אשל נרתמה למשימה, בהיותה כוריאוגרפית, מבקרת והיסטוריונית של מחול, העלתה על נס את היצירה הישראלית בתחום המחול האומנותי.

בתום רב-השיח, כווננו הזרקורים למעין מסכת אור-קולית שהוקדשה להצגת תמונות מחייה עתירי הפעילות וההשגים של גורית.

כבר משחר ילדותה נתגלתה בה מרדנות במוסכמות, חיפוש דרכים בלתי שגרתיים,

עצמאות מחשבתית, יזמות ופעלתנות

מופלגות. מהפכנותה של גורית באה לידי

מימוש, משנקרה לדרכה גבר מרשים

בחיצוניותו, ברעיונות ובאידיאלים שבהם

דבק מיד לאחר מלחמת העולם הראשונה:

הציונות, החלוציות והסוציאליזם

רבים מבין האנשים שהוזמנו והגיעו

לאירוע זה, ציינו בסיפוק רב, שעל

התכנית על כל מרכיביה ולכלל אורכה

שרתה אצורה של ארץ ישראל של פעם,

הישנה והיפה. בציבור היו מיוצגים שוחרי

המחול העממי והאתני לדורותיו, ותיקים

עם צעירים, בני משפחת גורית

לדורותיהם, בנים, נכדים ונינים

התכנית כללה קטעי סרטי וידאו, שקופיות, הקלטות של ראיונות עם גורית ועל אודותיה, מפי אנשים שהיו מקורבים אליה ועבדו במחיצתה במשך עשרות בשנים.

מן הראוי שנעשה הכרות עמהם: היתה זאת אילווה פלס, חברת קבוץ דליה, תלמידתה של גורית לריקודי עם ועמים בסמינר הקיבוצים בשנים 44-1943, ששכנעה את גורית לבוא לדליה, לראות ולהתאהב בפרגולה אשר בתחומי הקיבוץ. היה זה בשנת 1944 כשהגיע תורו של קיבוץ דליה לקיים את טקס חג הביכורים המשותף לקיבוצי האזור. חלקם בתוכנית היתה מסכת מגילת רות, אותה הגו ויצרו בתהליך קולקטיבי חברי הקיבוץ בהנחייתה של גורית. המקום, האנשים וההצלחה הגדולה, דרבנו את גורית לקיים בפרגולה זו חג מחולות, וכך נולד פסטיבל המחולות בדליה, שממנו החלה צמיחה אדירה של תנועת ריקודי העם הישראליים. בין השנים 1968 - 1944 התקיימו 5 פסטיבלים, שמפאת גידולם המתמיד הועברו לאמפיתיאטרון טבעי הסמוך לדליה.

ד"ר צבי פרידהבר, חוקר היסטוריון של המחול היהודי ומחבר ריקודי עם, ויוסף ענבר, המכונה יוזי, סיפרו סיפורים וקוריוזים משעשעים על גורית מעבודתם המשותפת רבת השנים אתה ולצדה.

רותי אשכנזי התאהבה בריקודי העדות, לדבריה בעטיים של מפגשים עם בני העדות באמצעותה ובעידודה של גורית, שהקימה בשנת 1971 את המפעל לטיפוח ריקודי עדות במרכז לתרבות וחינוך של ההסתדרות. רותי וגורית עבדו בשיתוף הדוק עד אשר לימים ירשה רותי את מקומה של גורית בניהול המפעל.

תרצה הודס העלתה על נס את הקשרים ההדוקים שנוצרו בינה לבין גורית, תחילה אגב עבודתן המשותפת, ולימים כשגורית העבירה לידיה את שרביט ניהול המדור לריקודי עם.

התוכנית שיקפה את האשה שלזכותה

ולמענה התקיים המפגש. הרבה תוכן,

שמחה, הומור, זכרונות פיקנטיים,

הרבה מחול ומוזיקה

ידידיה של גורית ועמיתה לעבודה וליצירה, מבין המחוללים, המלחינים, היוצרים, החוקרים, היסטוריונים, ובני העדות שעליהם הרעיפה אהבה כה רבה, גמלו לה בכנותם אותה "אמא".

על צוות ההפקה נמנו: רעיה ספיבק, שניצחה על בניית ועריכת התכנית האור-קולית, ורנה מאיר, ראש המדור לריקודי עם במרכז לתרבות וחינוך של ההסתדרות, שהפיקה את האירוע במלואו. ואני, שבמהלך התחקיר בחיפוש אחר החומרים הדרושים לתוכנית מסוג זה, נברתי בארכיונים של סרטים, הקלטות, ספרים, קטעי עתונות, אלבומי תמונות ישנים, גיליתי מכמנים. יוסי ספיבק, מלחין, מורה ומחנך בתחום המוזיקה, היה היועץ המוסיקלי.

התוכנית שיקפה את האשה שלזכותה ולמענה התקיים המפגש. הרבה תוכן, שמחה, הומור, זכרונות פיקנטיים, הרבה מחול ומוזיקה. היתה זו נוסטלגיה מפרה. אכן, עדים אנו לשינויים, לפעמים מרחיקי לכת, ומי כגורית היתה מודעת לזרמים הסוחפים את היקרים לה מכל - ריקודי העם והעדות, לכיוונים שעלולים להסיט את נקודת הכובד מהעיקר הרצוי לתפל המצוי. ככלב שמירה היא ניסתה לחנך ולכוון דורות רבים להבחין ולבחור בדרך המלך, מתוך הכרה ואפילו קבלת הפלורליות של גישות, תפיסות וצרכים הבאים מהשטח ופועלים בתוכו.

את אנשי העדות שהיו מקורבים במיוחד לגורית ייצגו שניים מבין רבים עד מאד. בני העדה התימנית: מנחם ערוסי, הרוח החיה מאחורי מפעל שימור והנחלת מורשת יהדות תימן לדורות הצעירים בישובו, קרית אונו. הוא סיפר כיצד בראשית דרכו בארץ בשנות ה-50, נטה לזנוח את מורשתו הגלותית למען התרבות הישראלית.

שמעו כזמר וכרקדן תימני מעולה הגיע לאוזני גורית, ובעודו עסוק כפועל בנין בהקמת גדר, הוא "נצטווה" על ידה בו במקום להראות לה את ריקודיו. הוא נבוך, והיא מתעקשת שלא תזוז מהמקום עד אשר הדבר יתבצע. היה זה אות הזינוק לפעילותו הממושכת שלא נפסקה עד היום.

הזמר התימני הותיק והנודע, אהרון עמרם, התלווה אל גורית וביחד עשו לילות כימים, בכתתם רגליהם במושבים של עולים חדשים מתימן, אוספים ומתעדים מסורות, שזה עתה הגיעו לארץ, בריקוד, בשירה, בלבוש, בתכשיטים ובטקסים. על כל זאת שמענו מפיו, בתוספת שיר מסורתי עתיק, שיופיו כאותו יין ישן, שלא נס ליחו.

ירדנה כהן, שהתנצלה על העדרותה לרגל חולשה, העבירה באמצעות תלמידתה הותיקה נירה נאמן, את דבריה הפיזיים על עבודה משותפת תוך ויכוחים מפרים בינה לבין גורית. נירה היא מוותיקות תלמידותיה של גורית בתחום ריקודי העם.

במהלך המסכת האור-קולית שובצו 4 להקות מחול, 3 עדתיות שכללו תימנים, כורגים וערבים, ואחת בריקודי עם ישראלים, שהופיעה במחרוזת מריקודיה של גורית.

להקת "מורשה" מקרית עקרון הציגה ממסורת המחול של יהודי חיידאן, שבצפון תימן - המנהלת והכוריאוגרפית של להקה ותיקה זו, לאה אהרוני, סיפרה על העידוד ששאבה מגורית מראשית דרכה בארץ, וכיצד התהדקו הקשרים ביניהן עד לתחושת אם ובת (ואני אומצתי על ידה אגב כך כאחות). לאה מוסיפה לטפח את המורשת בישובה בעקשנות עד היום.

להקה כורדית מקרית מלאכי בניהולו ובניצוחו של יוסף רחמים, הופיעה במחרוזת ריקודים כורדיים, בלווית נגינתו של נגן הזורנה הותיק, לסה, ממושב מנוחה, והמתופף בנימין על הדולה. יוסף סיפר בהתרגשות שהוא מקדיש מופע זה לגורית, שאילולא זימן הגורל את שניהם ביחד, לא היה ממשיך לטפח את הריקוד הכורדי בקרב דורות רבים של רקדנים, המוסיפים לכבד את מורשתם ולהיות גאים בה.

הלהקה הערבית הותיקה מסחנין שבגליל, לא הגיעה מסיבות שאינן תלויות בה, אולם חשוב לציין שגורית הקדישה רבות לטיפול וטיפוח מורשת המחול הערבי.

להקת "הדודאים" מפרדס חנה, בהנהלת דדו קראוס, הופיעה בריקודים משל גורית - "כן יאבו" ו"לקוצרים הידד".

התוכנית בבית ליסין ארכה כשעתיים וחצי, ומשנסיימה נתבקשו 400 הצופים שמלאו את האולם מפה לפה, לעבור לאולם שבבית המלין הסמוך. לאחר כיבוד קל, החלה הרקדה שנמשכה שעתים רצופות בהנחייתו של הרקדן, המדריך הותיק, יונתן גבאי, לצלילי תזמורתו המעולה של עמוס אלוני. רקדו אך ורק ריקודים בטעם של פעם, ריקודים ישנים שלא נס ליחם, באוירה ההולמת את חזונה של גורית שגרסה שכשם שהינו "עם רוקד" בעברנו הרחוק, ממשיכים אנו להיות עם רוקד כאן ועכשיו.

רבים מבין האנשים שהוזמנו והגיעו לאירוע זה, ציינו בסיפוק רב, שעל התכנית על כל מרכיביה ולכל אורכה שרתה אוירה של ארץ ישראל של פעם, הישנה והיפה. בציבור היו מיוצגים שוחרי המחול העממי והאתני לדורותיו, ותיקים עם צעירים, בני משפחת גורית לדורותיהם, בנים, נכדים ונינים.